

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שביעי - שמיני

ברכת המזון

סוגיה ל: מתי נוטלים מים אחרונים

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה ל: מתי נוטלים מים אחרונים

*

רקע

נחלקו בית הלל ובית אם ניתן ליטול מים אחרונים לפני שמנקים את מקום הסעודה או שחובה לנקות תחילה.

מקורות

- א. גמ' נב: "בש"א מכבדין וכו'... ובהא נמי הלכה כב"ה"
 ב. רי"ף לח: "מתני' בית שמאי אומרים מכבדין... דהלכה כבית שמאי"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה מתני' ב"ש אומרים מכבדין את הבית
 ג. רמב"ם הל' ברכות פ"ז הי"א
 טור סי' קפ
 ד. שו"ע סי' קפ, ומשנה ברורה

טור סימן קפ

ולאחר שגמר סעודתו יברך ברכת המזון. ויש שנוהגים להסיר השלחן קודם ברכת המזון, ומביאין ראייה מההיא דרכה ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסלקי תכא מקמייהו - פירוש קודם ברכת המזון - שדר להו דיסתנא וכו', אלמא שהיו רגילין להסיר השלחן קודם ברכת המזון. וכתב א"א הרא"ש ז"ל דאין ראייה משם, שהיו להם שלחנות קטנות כל אחד שלחנו לפניו ולא היו מסירין השלחן מלפני המברך, אבל אנו שאנו אוכלים כולנו על שלחן אחד אין נכון להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. ויש נוהגים שלוקחים כל הלחם והמפה ומניחין אותם לפני המברך.

(ס"א: וצריך ליטול ידיו קודם שיברך) וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין (ס"א: שאין בהן כזית) וימאסו במים של נטילה. אף על פי שמותר לאבד הפירורין שאין בהן כזית, שמא יהא השמש עם הארץ, שמותר להשתמש בשמש עם הארץ, ויניח גם פירורין שיש בהן כזית שאסור לאבדן, לכך יכבד תחלה.

הסבר הסוגיה

בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים, ובית הלל אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית. [משנה נא:]

נחלקו בית הלל ובית שמאי מתי נוטלים מים אחרונים. בית שמאי סוברים שנוטלים אחר שכיבדו את הבית מפירורים שנפלו בשעת האכילה, כדי שהמים לא יישפכו עליהם ויהיו מאוסים לאכילה, ובית הלל סוברים שאין לחשוש לכך, וניתן ליטול ידיים ולברך ברכת המזון, ולכבד את הבית לאחר מכן.

הגמ' [נב:] מסבירה שבית הלל אינם חוששים לפירוורים מפני שלדעתם אין להשתמש בשמש עם הארץ, ושמש תלמיד חכם יודע לאסוף את הפירוורים שיש בהם כזית¹, שרק בהם יש איסור לאבדם ביד. בית שמאי מתירים להשתמש בשמש עם הארץ ולכן הם חוששים לאיבוד אוכלים.

הגמ' מביאה שתי מימרות הפוסקות שצריך לכבד את הבית לפני נטילת מים אחרונים: רב הונא פוסק כבית שמאי, ורב אושעיא הופך את שיטות התנאים ופוסק כבית הלל. תלמידי רבינו יונה [לח: ד"ה מתני' ב"ש אומרים מכבדין] סוברים שהלכה זו נהגה רק בזמן חז"ל שמנהגם היה להסיר את השולחן לפני האכילה, וליטול ידיים במקום שבו היה מונח השולחן. כשהמנהג הוא שאין מסירים את השולחן, ונוטלים ידיים מחוץ לשולחן, אין לחשוש לאיבוד הפירוורים, ואין חיוב לכבד את הבית לפני נטילת הידיים. מהטור [סי' קפ] משמע שההלכה לכבד את הבית לפני הנטילה נהגת גם כיום.

סיכום

הגמ' פוסקת שיש לכבד את הבית לפני נטילת מים אחרונים. תלמידי רבינו יונה סוברים שהלכה זו אינה נהגת כיום שאין אנו נוטלים את הידיים במקום הפירוורים, והטור סובר שהיא נהגת גם כיום.

הלכה

השו"ע [סי' קפ סע' ג] פוסק כמסקנת הסוגיה שצריך לכבד את הבית לפני נטילת ידיים, אך הוא מביא את פסק תלמידי רבינו יונה שדין זה אינו נהג כיום מפני שאין אנו מסלקים את השולחן ואנו נוטלים ידיים מחוץ לשולחן, במקום שאין שם פירוורים. המשנה ברורה [סק"ט] מדגיש שאם נוטלים ידיים בכלי על השולחן צריך לנקות תחילה את השולחן מהפירוורים.

¹ עיין ברשב"א [ד"ה מותר להשתמש] הסבר אחר בשם גאון.